

Novi obrazi v slovenski politiki ne vključujejo tovrstne ideje v svoj politični program. Ne samo strankarska demokracija, človekove pravice, boj proti korupciji, skrajšanje bolniških vrst, dolgotrajna oskrba, gradnja stanovanj, odprava prekarnege dela in drugo, ampak tudi preseganje kapitalizma, soupravljanje v podjetjih, obvezna delitev dobička in podobno bo moral postati politični cilj levih in levosredinskih strank. Radikalno zmanjšanje družbene neenakosti bo odpravilo življenje pod pragom revščine in omogočilo večji razcvet individualnosti. Če hočemo preživeti, mora politiko rasti in velike neenakosti zamenjati politika trajnega obstoja v naravi in dostojnega življenja v družbi.

Piketty se ne spušča v povezavo naraščajoče neenakosti in naraščajoče ekološke degradacije planeta. Oba procesa pa sta povezana. Razširjena reprodukcija in akumulacija kapitala uničuje oboje, tako naravo kot človeka. Koriščenje narave in človeka s pomočjo nenehnih tehničnih in organizacijskih inovacij je postalo izvor profitnega bogatenja, ki koplje grob sedanji civilizaciji. Smo v obdobju kapitalocena kot posebne oblike antropocena. Namomestiti ga mora socioekocen. Če ne bo prišlo do tega družbenoekološkega obrata, obstaja zelo realna možnost, da bo propadla sedanja civilizacija in bo celo izginila sama človeška vrsta. Predvideni ukrepi svetovne konference o podnebnih spremembah v Glasgowu septembra 2021 so vsebinsko pre malo radikalni, časovno pa preveč zamaknjeni, zato je možnost družbenoekološke katastrofe zelo verjetna.

Klemen Ploštajner,
Fakulteta za družbene vede, UL
Mickaël Labbé

Zavzemimo prostor:

Proti arhitekturi prezira

Založba Krtina, Ljubljana 2021,
171 str., 22.00 EUR
(ISBN 978-961-260-140-9)

Prevod kratkega dela Mickaëla Labbéja v slovenski prostor vnaša kratek in koncizen opis sodobne produkcije urbanega prostora ter vloge, morebiti bolje rečeno odsotnosti arhitekture pri njegovem snovanju. Avtor si zada nalogo oblikovanja nekakšnega programskega besedila za arhitekturo, ki je izgubila svoje mesto, s tem ko se je ujela v produkcijo na eni strani spektakularnih prostorov občudovanja in na drugi tehnicističnih prostorov pretočnosti in menjave. Pravilneje rečeno, arhitektura se je odpovedala svojemu mestu, s tem ko je opustila svojo politično in družbeno držo, s tem ko je nehala misliti družbo – ali mesto, kar pa je v očeh Labbéja isto –, in se podredila diktatu birokratskega uma države ali pa menjalnega imperativa trga. Postala je bodisi gola tehnika bodisi čista forma, s tem pa je arhitekt postal inženir ali pa umetnik. V obeh primerih pa se je odpovedal primarni vlogi arhitekture, ki je oblikovanje in snovanje prostorov družbenih odnosov. Zato avtor piše: »Zoper spektakularizacijo arhitekturne forme, zoper estetski populizem in zoper tehnokratsko in tržno upravljanje prostora moramo utrditi dejstvo, da je značaj arhitekture pretežno socialen in političen« (str. 29).

Mogoče ravno ta programska, celo manifestna narava besedila, ki veje tudi iz njegovega naslova, prispeva k temu, da delo ne prinaša veliko izvirnih uvidov tako v razmisleke o odnosu med prostorom in družbo kot o stanju arhitekture, njeni vlogi ali nalogi. Morebiti je bolje rečeno, da ne prinaša veliko originalnega na področju obče produkcije tekstov o proizvajanju/ustvarjanju prostora, v slovenski intelektualni in jezikovni prostor pa vnaša precej svežih idej. Pa vendar, originalnost ali prebojnost zagotovo nista močni plati besedila. A od manifestov tega niti ne pričakujemo, saj si ne zadajo naloge poglobljenih premislekov ali izvirnih izpeljav, ampak ciljajo predvsem na učinkovitost besedila ter prenos idej v praktično delovanje. Zato je treba delo oceniti predvsem z vidika njegovih izhodišč, se pravi teoretskih temeljev ter njegovih usmeritev za prakticiranje »zavzemanja prostora«, k čemur nas spodbuja njegov naslov.

Besedilo ima tridelno strukturo: zaznavanje in analiziranje problematike, ki predstavlja njegov analitični temelj; zamišljanje in razmišljanje o alternativah, ki deluje kot nekakšno načrtovanje programskih izhodišč; razmislek o akterju, morebiti celo nosilcu sprememb, ki ga lahko razumemo kot poskus oblikovanja programa nove arhitekture. Analitični del je zgrajen okoli idej socialne filozofije priznavanja (Labbé v veliki meri uporablja delo Axela Honnetha, medtem ko podobna besedila v anglosaksonskem jezikovnem okviru pogosteje temeljijo na podobnih teorijah Iris Marion

Young), katere temelj je ideja intersubjektivnosti kot jedra subjektivnosti in tudi družbe. Družba se oblikuje prek dejanj vzajemnega priznavanja subjektov in obratno, subjekti vznikajo ravno prek družbenega priznavanja. Dejanja priznavanja so hkrati individualna in tudi kolektivna, saj skozi njih vznikajo raznolike skupnosti, pa tudi identitete. To priznavanje pa je lahko tudi negativno in se izvaja v obliki prezira, ki ni zgolj zavračanje ali aktivno nasprotovanje priznanju, ampak je tudi temelj stigmatiziranja, s tem pa izločevanja. Tako prek odnosov priznavanja ali prezira kot temelja družbenih vezi vznikajo politične skupnosti, te pa so neločljivo povezane z določenim krajem, se pravi »mi« vedno vznika »nekje«. Še močneje: vznikajo skozi kraj, ki uteleša pretekle in sedanje odnose ter jih okrepi, (re)producira. »... nas ni brez kje, kjer se mi instituirajo, zakoreninijo, razcvetijo, se odkrivajo in se prenašajo. Če nimamo nadzora nad tem, kje smo, ne moremo opredeliti, kdo smo ali kdo bi želeli biti« (str. 21). In ravno to je točka, kjer avtor vzpostavi povezavo med socialno filozofijo in arhitekturo.

To vez med prostorom in družbenimi odnosi Labbé poudari prek treh form sodobnega mesta (antisocialno povišanje, turistifikacija in »Business Improvement District«), ki jih uporabi kot ponazoritve in tudi paradigmatične primere arhitekture prezira. To razume kot osnovni pristop oblikovanja sodobnega mesta, ki je zgrajeno okoli zavračanja, izključevanja določenih vedenj in kategorij prebivalstva, razlastitve in privatizacije ter

temelji na inherentnem nezaupanju do uporabnikov prostora. Defenzivna arhitektura tako utrjuje strah, krepi ločevanje, hkrati pa jemlje avtonomijo uporabnikom, da bi souporabljali in posledično sooblikovali prostor. Nadzor nad prostorom in njegovo rabo odvzame njegovim osrednjim akterjem, se pravi prebivalcem, in ga preda drugim logikam, kot so varnost, birokratska učinkovitost ali tržna vrednost. To pa posledično pomeni, da takšni prostori onemogočajo oblikovanje odnosov spoštovanja, vzajemnosti, posledično pa tudi avtonomije in svobode. »Če nimamo nadzora nad tem, kje smo, ne moremo opredeliti, kdo smo ali kdo bi želeli biti« (str. 21). Zato so ti prostori v temelju antidemokratični.

Na podlagi povzetega si v drugem delu avtor zastavi vprašanje, kakšni naj bi bili »prostori spoštovanja«, ki bi temeljili na zaupanju v skupnost in priznavanju avtonomije ter enkratnosti njenih članov, predvsem pa, kje jih zgraditi. Zavrne strategije umika, ki ga udejanja ekološki eskapizem »Zone a Defendre«, kakor tudi zasedba simbolnih mest reprezentacije v obliki »zasedb trgov«, saj obe temeljita na odmiku od vsakdana. Zato raje mobilizira znano tezo Lefebvra o »pravici do mesta« in se zavzame za »polastitev« prostorov vsakdanjega življenja. Tezo interpretira kot kolektivno prilajšanje najbolj banalnih in vsakdanjih prostorov s strani prebivalcev in uporabnikov, saj so ravno ti temelj našega zasebnega in skupnega sobivanja. S tem zavrne idejo umikanja iz urbane in njegovega prepuščanja silam

špekulacije ter zagovarja njegovo osvobajanje, zavzemanje in reorganizacijo v smeri krepitve družbenih odnosov spoštovanja.

Prek te razprave se premakne tudi k tretjemu razdelku dela in programu nove arhitekture, ki bi moralo biti, če delo razumemo kot programsko besedilo, najmočnejše in najbolj jasno. A ravno na tem mestu začne delo izgubljati svojo moč in postane nejasno. Tako začne avtor operirati z izrazi, kot so »razcvet urbanega življenja« (str. 133), »arhitektura, ki nam dobro dene, ki nam dobro želi« (str. 131), »forme, ki omogočajo svobodo« (str. 137). Izjemno nejasno izrazoslovje vodi in rezultira tudi v nejasni vlogi arhitekture, ki niha med njenim osrednjim, da ne rečemo avantgardnim poslanstvom in sledenjem družbeni dinamiki ter skorajšnji odvečnosti. Tako onkraj nejasnih usmeritev Labbéjev program za novo arhitekturo ne ponuja veliko. Morebiti je najbolj originalna, predvsem pa močna usmeritev in hkrati teza (saj izhaja iz njegovega analitičnega okvira), da je arhitektura vedno kolektivno delo in ne umetnina s podpisom ter lastništvom avtorja. Dobro arhitekturno delo je praktična umetnost, ki je uporabna, ki funkcionira in – predvsem – ki jo posvojijo uporabniki in jo s svojo uporabo predelujejo, preoblikujejo in tudi spreminjajo. Je »brezosebno in kolektivno delo« (str. 144), katerega kakovost se meri z njegovim opravljanjem funkcije. Vendar, ali ni to na nek način ravno izraz odrekanja pomena arhitekturi in njeni vlogi, saj, kakor zapiše Labbé: »Dobra

arhitektura ta čudež najpogosteje izpelje nezavedno ...« (str. 146)?

Ta šibka in nejasna opredelitev programa arhitekture, s tem pa njene vloge in naloge, izhaja iz nejasnega in ambivalentnega odnosa avtorja do ideje načrtovanja in ideje skupnosti. Ker sta obe ideji medsebojno povezani, ju bomo obravnavali skupaj. Avtor kot nasprotje špekulativnemu trgu in birokratski državi, ki naj bi bila utemeljena v sovražni arhitekturi, mobilizira idejo skupnosti, s čimer ne odstopa od mnogih kritik sodobnega urbanizma. Težava je v tem, da je skupnost izjemno nejasen termin, ki bolj deluje kot prazen označevalec, in je v tej maniri podoben izrazu ljudstvo, ki ga mobilizira populizem. S tem izraz ne pojasni veliko, saj sam rabi pojasnilo, ki pa ga Labbé ne ponudi oz. ga ponudi v ohlapni obliki vznikanja skupnosti skozi kolektivne prakse. Mobilizacija ideje skupnosti ob tem vodi v zgrešeno predstavo, da je ta skupnost v konfliktu z nečim zunanjim, ki pa ni človeško. Skupnost proti državi, skupnost proti kapitalu sta le dve obliki, ki zameglita vpogled v to, da je skupnost sama razklana in da je konflikt vedno medoseben. To deloma nakaže tudi Labbé, a nato vseeno hitro zapade v romantizacijo skupnosti kot čiste, neposredovane forme človeških odnosov, ki najbolje pozna lastne potrebe in jih tudi najbolje razrešuje, če se ji to dopusti. Tako ne čudi, da se delo v veliki meri opira na delo Jane Jacobs.

S tem pa se premaknemo k avtorjevemu drugemu težavnemu odnosu, in to je odnos do načrtovanja. Ravno

zato, ker Labbé svojo idejo »arhitekture spoštovanja« tako močno utemelji v vprašanju vzpostavljanja in delovanja skupnosti, v tej konceptiji umanjka jasne opredelitve vloge načrtovalcev prostora, se pravi arhitekture. Tako avtor na določenih mestih arhitekto opredeli kot akterje, ki so nujni za produkcijo kakovostnih prostorov, saj imajo »avtentično prostorsko kulturo« (str. 133), in so zato poklicani, da urejajo nove družbene prostore. Na drugih mestih pa odvzame pomen arhitekturi in okrepi pomen skupnosti, ki naj bo osnovna načrtovalka prostora, njenim potrebam naj arhitektura zgolj sledi. Obe tezi sta problematični, ohranjanje obeh pa toliko bolj. Ta napetost se odraža tudi v avtorjevih zgledih, saj na določenih mestih v tekstu z naklonjenostjo obravnava modernistično arhitekturo, se pravi arhetipski pristop načrtovanja družbe, medtem ko na drugih v svoj zagovor mobilizira Jane Jacobs, ki je svoje pisanje utemeljila v kritiki in celo nezmožnosti načrtovanja.

Avtor tako ne uspe jasno opredeliti vloge načrtovanja, s tem pa tudi ne jasneje opisati vloge načrtovalcev prostora, kar arhitekti so in kar nena zadnje Labbé od njih zahteva. To pa tudi pomeni, da delo kot manifest ne uspe, saj ne začrta jasnega programa. Uspe pa kot zanimiva, produktivna in uporabna vaja v razmisleku ter spodbuja k bolj poglobljenemu razmisleku o vlogi načrtovanja. In to ne le arhitekturnega, temveč tudi na drugih področjih, ki so ravno tako izgubila svojo politično usmeritev.